

УДК 373.1(477):811.1
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.2/32.214689>

Тамара ЛИТНЬОВА,
orcid.org/0000-0001-5150-467X
кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри іноземних мов і новітніх технологій навчання
Житомирського державного університету імені Івана Франка
(Житомир, Україна) tomalytzdul@gmail.com

ПЕРЕГЛЯД ЦІЛЕЙ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЗА УМОВ ШКІЛЬНИХ РЕФОРМ (1956 – ПЕРША ПОЛОВИНА 1980-Х РР.)

У статті акцентується проблема врахування набутого досвіду формулювання цільового компонента змісту шкільної іноземної освіти за сучасних умов трансформації освітніх цілей. Мета статті полягає у розкритті змісту і з'ясуванні особливостей розвитку цілей навчання іноземної мови за умов шкільних реформ 1956 – першої половини 1980-х рр. Використано хронологічний, порівняльно-зіставний, історико-системний методи дослідження, а також методи історичної ретроспекції та порівняльно-історичного аналізу. Здійснено відбір, класифікацію і систематизацію історико-педагогічної та методичної літератури. На основі офіційних документів і шкільних програм розглянуто особливості розвитку практичної, освітньої, виховної та розвивальної цілей навчання в середній школі. Виявлено основні суперечності та тенденції цього розвитку. Проаналізовано вплив соціального замовлення й урядових освітніх постанов на формулювання цільового компонента навчання іноземної мови. Виявлено корелювання змісту іноземної освіти та цілей навчання іноземних мов. Продемонстровано динаміку вдосконалення цілей іноземної освіти за умов шкільних реформ. Розкрито особливості переходу до продуктивного володіння мовою, що проявилось в наданні процесу навчання іноземних мов комунікативної спрямованості. З'ясовано, що розробка принципів комуністичної моральності, культурний розвиток людини, зміцнення трудового, естетичного і фізичного виховання були відображені у змісті виховної мети навчання іноземних мов у 60-х – першій половині 80-х рр. ХХ ст. Доведено, що в 1970–1980-х рр. розпочалася активна розробка культурознавчого компонента освітньої мети іноземної освіти та посилилася увага до розвивального аспекту навчання. Розглянуто проблему вибору та використання в середній школі підручників з іноземних мов.

Ключові слова: цілі навчання іноземних мов, практична ціль, виховна ціль, освітня ціль, розвивальна ціль, зміст іноземної освіти.

Tamara LYTYOVA,
orcid.org/0000-0001-5150-467X
Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages and Modern Teaching Techniques
Zhytomyr Ivan Franko State University
(Zhytomyr, Ukraine) tomalytzdul@gmail.com

REVISION OF FOREIGN LANGUAGE TEACHING AIMS UNDER THE CONDITIONS OF SCHOOL REFORMS (1956 – THE FIRST HALF OF 1980S)

The necessity of considering the former experience of formulating the aim-centred component of school foreign language education under the conditions of contemporary educational transformations is emphasized in the article. The purpose of the article is to investigate the contents of the aims of foreign language teaching and to find out the peculiarities of their development under the conditions of school reforms in 1956 – the first half of 1980s. The chronological, comparative, historical and system methods of inquiry as well as the method of historical retrospection and the method of comparative and historical analysis have been used. The selection, classification and systematization of historical and pedagogical literature as well as methodological literature have been done. The peculiarities of the development of the practical, educational, cultural and developmental aims of foreign language teaching at secondary school are considered on the basis of investigating the official documents and school curricula. Both contradictions and tendencies of this development are singled out. The influence of both social order and government educational decrees on the formulation of the aim-centred component of foreign language teaching has been analyzed. The correlation of the foreign language education contents with the aims of teaching foreign languages is revealed. The constant dynamic development of the aims of foreign language education under the conditions of school reforms has been shown. The peculiarities of the transition to productive language mastering are revealed. As a result communicative orientation has been given to the process of teaching foreign languages. It is found that the development of the communist morality principles, human cultural development, strengthening of labor, aesthetic and physical education were reflected in the contents of the cultural aim of teaching foreign languages in 1960s – the first half of 1980s. It is proved that the active development of the cultural component of the educational aim of foreign language teaching started in 1970–1980s. The attention to the developmental aspect of education was increased in this period. The problem of choosing and using foreign language textbooks at secondary school is considered.

Key words: aims of foreign language teaching, practical aim, educational aim, cultural aim, developmental aim, contents of foreign language education.

Постановки проблеми. Трансформаційні процеси у змісті сучасної іншомовної освіти зумовлюють необхідність оновлення цілей навчання іноземної мови. Вирішення цього складного завдання сьогодення потребує вивчення, аналізу і врахування вже наявного досвіду постановки та розвитку цільового компонента навчання іноземної мови у вітчизняній школі. Це дозволить простежити зумовленість цілей навчання іноземної мови суспільно-політичними, соціально-культурними, психолого-педагогічними чинниками, визначити напрями їх розвитку і глибше усвідомити ті зміни, які відбувалися у ході шкільних реформ 1956 – першої половини 1980-х рр. Тому розгляд цілей навчання іноземної мови не втрачає актуальності й нині та сприятиме більш ефективній їх побудові в майбутньому.

Аналіз досліджень. Попри активне дослідження змісту іншомовної освіти вітчизняними вченими (І. Анічков, Г. Ведель, О. Миролубов, О. Місечко, О. Москальська, І. Рахманов, Г. Рогова, А. Старков, С. Шатилов, А. Шкляєва), історія розвитку цілей навчання іноземних мов потребує більш детального вивчення в контексті формування шкільної освіти загалом.

Мета статті – проаналізувати зміст і визначити особливості розвитку цілей навчання іноземної мови за умов шкільних реформ 1956 – першої половини 1980-х рр.

Виклад основного матеріалу. У другій половині 1950-х рр. у республіці, як і загалом по країні, розпочалося реформування системи народної освіти з метою наближення її до вимог життя на виконання настанов ХХ з'їзду КПРС (1956). Органічним продовженням процесу реформування освітньої галузі стало прийняття Закону «Про зміцнення зв'язку школи з життям і про дальший розвиток системи народної освіти в Українській РСР» (1959) і Програми КПРС (1961). Відзначаючи найбільш вагомні риси цих документів для подальшого розвитку змісту освіти, О. Сухомлинська підкреслює, що вони «по-перше, намагалися наблизити школу до життя, висунувши тезу про політехнічний характер навчання, його трудову спрямованість, а по-друге, що також дуже важливо, проголосили завдання формувати людину нової формації, гармонійно розвинену, духовно і фізично досконалу» (Сухомлинська, 2004: 42).

У цей період почало значно змінюватися становище іноземних мов у середній школі як у плані організації викладання загалом, так і у плані формування цілей навчання зокрема. Соціальне замовлення суспільства на наближення школи до потреб життя, яке вимагало прищеплення учням

практичних умінь і насамперед усного мовлення, спричинило різку зміну цільового компонента, що офіційно було закріплено в новій шкільній програмі з іноземної мови 1960 р. Головне завдання усного мовлення полягало в навчанні учнів вести бесіду на побутові та суспільні теми, використовуючи вивчений лексико-граматичний матеріал. У процесі навчання школярі повинні були вмти не лише ставити запитання, відповідати на них, а й робити невеликі повідомлення в межах зазначеної у програмі тематики, а також розуміти на слух іншомовне мовлення, пов'язане з цією тематикою (Програми, 1960: 6).

Крім того, змінилося ставлення до читання: у цій сфері основним завданням було визначено формування умінь і навичок читання з повним розумінням іншомовних текстів, побудованих переважно на вивченому матеріалі. Для досягнення цієї мети зверталася особлива увага на навчання читання без словника. Важливо, що тексти для читання повинні були не тільки висвітлювати життя Радянського Союзу, але й містити відомості про побут, культуру народу, а також історію і географію країни, мова якої вивчалася, що відображало загальну тенденцію до відносної демократизації всіх сфер суспільного життя. Це сприяло розширенню кругозору учнів і посилювало загальноосвітні можливості іноземної мови як навчального предмета.

Прийняття нової програми з іноземних мов (1960), спрямованої на посилення розвитку в учнів усного мовлення, зумовило видання перероблених підручників для V і VI класів. Зауважимо, що вивчення іноземних мов у всіх школах відбувалося, як і раніше, за підручниками видавництва «Учпедгіз», перекладеними українською мовою, оскільки в Україні тоді не було авторських колективів чи окремих авторів, які б займалися написанням таких підручників. Характерною особливістю підручників з іноземних мов було прагнення авторів посилити увагу до усного мовлення та забезпечити його розвиток.

Незважаючи на певні досягнення у володінні учнями іноземною мовою, викладання цього навчального предмета у значній кількості шкіл УРСР продовжувало перебувати на низькому рівні, а практичні уміння і навички школярів загалом не відповідали вимогам програми. Такий стан іншомовної освіти можна пояснити тим, що багато вчителів через власне недостатнє володіння іноземною мовою як засобом спілкування часто проводили свої уроки рідною мовою, не приділяючи належної уваги розвитку розмовного мовлення школярів. Крім того, заняття

з іноземної мови проводилося одночасно з цілим класом у складі 35 і більше учнів, що не давало можливості вчителям працювати над розвитком усного мовлення кожного школяра.

Поворотним моментом у справі навчання іноземних мов у країні стало прийняття 27 травня 1961 р. постанови РМ СРСР «Про поліпшення вивчення іноземних мов», на виконання якої РМ УРСР 5 серпня 1961 р. прийняла аналогічну постанову «Про поліпшення вивчення іноземних мов у школах і педагогічних навчальних закладах УРСР». Значення цієї постанови полягало не тільки в тому, що вона офіційно закріпила актуальний для наступних десятиліть курс на практичне вивчення іноземних мов, а і внесла серйозні зміни у всю систему поширення і вивчення мов у країні. У ній наголошувалося, що для широкого розвитку міжнародних зв'язків важливу роль відіграє знання іноземних мов спеціалістами різних галузей науки, техніки та культури. У цьому зв'язку в постанові зазначалося, що учні після закінчення загальноосвітньої школи мали досить низький рівень володіння іноземною мовою. Особливо слабкими були навички розмовної мови (Збірник наказів, 1961: 10). Це, на нашу думку, пояснюється тим, що зроблені в новій програмі 1960 р. кроки на виконання зміненого соціального замовлення не могли дати швидких результатів і потребували більш кардинальних офіційних заходів на зразок постанови 1961 р., які б засвідчили справді зміну державних пріоритетів у рівні викладання й оволодіння іноземною мовою.

У зв'язку з цим Рада Міністрів СРСР запропонувала Радам Міністрів союзних республік вжити заходів для усунення недоліків у викладанні іноземних мов і докорінного поліпшення їх вивчення в середній школі, поставивши як головне завдання практичне оволодіння учнями іноземними мовами, насамперед усним іншомовним мовленням.

Рада Міністрів УРСР дозволила організувати групи для занять з іноземних мов у дитячих садках і початкових класах середніх шкіл, а також розширити мережу шкіл із викладанням ряду предметів іноземною мовою. Досвід деяких таких шкіл переконливо показував, що їхні випускники досягали визначених цілей: добре володіли усним мовленням і вільно читали літературу іноземною мовою.

У постанові вперше вказувалося на необхідність поділу класів із кількістю учнів більш ніж 25 чоловік на дві групи. Позитивне значення цього заходу для ефективності навчання іноземної мови важко переоцінити, адже для оволодіння усним

мовленням необхідна широка можливість практикуватися в говорінні та розумінні на слух. Оскільки основним, а подекуди і єдиним носієм іноземної мови за шкільних умов виступав учитель, практика усного мовлення можлива була лише на уроці. Поділ великих класів на групи дозволяв збільшити для кожного учня час на мовленнєву практику вдвічі. Звичайно, це сприяло кращому оволодінню школярами усним мовленням.

Крім того, пропонувалося забезпечити школи необхідними для успішного навчання іноземних мов навчально-наочними посібниками та технічним обладнанням. Передбачалося створення в кожній восьмирічній і середній школі спеціального кабінету іноземної мови як центру всієї навчально-виховної роботи з іноземних мов. Як бачимо, всі запропоновані заходи були спрямовані насамперед на створення більш сприятливих умов для розвитку саме усного мовлення.

Серйозні вимоги висувалися в постанові РМ СРСР до підручників для середньої школи. Було поставлено завдання забезпечити школи серією підручників, створених на основі науково-педагогічних вимог, і з єдиним методичним замислом, попередньо перевіреною практикою роботи за цими підручниками у школі. Також указувалося на необхідність випуску достатньої кількості додаткової літератури відповідно до нових підручників.

Таким чином, постанова «Про поліпшення викладання іноземних мов у школах і педагогічних навчальних закладах УРСР», суттєво вплинувши на всю систему іншомовної освіти загалом, зумовила значні зміни, зокрема у шкільній іншомовній освіті: заохочення раннього вивчення іноземної мови у дитячих садках і початковій школі, розширення мережі шкіл із викладанням низки предметів іноземною мовою, поділ класів загальноосвітніх шкіл на підгрупи, забезпечення шкіл технічним обладнанням, створення у восьмирічних і середніх школах кабінетів іноземної мови, вдосконалення шкільних підручників, обґрунтування необхідності випуску додаткової літератури тощо. Ці якісні та кількісні зміни мали на меті посилити практичне володіння учнями іноземною мовою.

Учителі школи у процесі навчання учнів практичного володіння іноземною мовою повинні були використовувати виховні можливості цього навчального предмета. Виховна ціль навчання іноземних мов відповідно до тогочасних шкільних програм полягала у вихованні учнів у дусі патріотизму, інтернаціоналізму і поваги до інших народів, а також відданості Радянському Союзу.

В. Краєвський та О. Миролубов наголошували на декількох важливих чинниках, які зумовлювали реалізацію виховної мети навчання іноземних мов (Краєвський, Миролубов, 1961: 17):

1. Практичне володіння іноземними мовами мало виховну цінність, оскільки сприяло виконанню поставленого Програмою КППС (1961) завдання розширення культурних зв'язків Радянського Союзу з іншими країнами з метою взаємного обміну досягненнями науки та культури, взаєморозуміння і дружби народів.

2. Велике значення для виховання школярів мала тематика занять та ідейна спрямованість навчальних матеріалів, що використовувалися на уроках і в позакласній роботі. Програмою виділялися, наприклад, такі теми: «Різні види суспільно корисної праці», «Листування зі школярами зарубіжних країн», «Сім'я та її праця на виробництві», «Біографії видатних людей» та ін.

3. Досягненню виховної цілі навчання іноземних мов сприяло правильне використання методів і прийомів навчання цих мов.

Таким чином, В. Краєвський і О. Миролубов, розкриваючи різні аспекти впливу іншомовної освіти на виховання учнів за умов тогочасного суспільства, зосереджували свою увагу на формуванні комуністичної моральності як пріоритету змісту освіти 60-х рр. ХХ ст.

Варто зауважити, що Україні, як і іншим республікам СРСР, відводилася роль ретранслятора ідей із Москви. Тому власна теоретична школа і розробка регіональних шкільних підручників не розвивалася і не заохочувалася ні у столиці СРСР, ні на місцях. Українськими науковцями питання цільового компонента навчання іноземних мов у цей період не розглядалося, вирішальну роль у цьому питанні продовжувала відігравати російська лінгвістична школа.

На зміст навчання іноземних мов вплинула розроблювана в 1960-х рр. теорія розвивального навчання. Вона зумовила появу у шкільній програмі вимоги до розвитку вміння учнів самостійно працювати із книгою та словником. Це створило передумови для подальшого посилення уваги до розвивального потенціалу навчання іноземних мов і, як наслідок, чіткого виділення і формулювання в майбутньому розвивальної мети іншомовної освіти.

Слід зазначити, що у шкільній програмі 1964 р., яка базувалася на усній основі навчання іноземної мови, продовжувалося впровадження поширеного тоді курсу на практичне оволодіння цією мовою. Однак вилучалися вказівки стосовно загальноосвітнього значення вивчення іноземних мов і використання рідної мови.

У другій половині 60-х рр. ХХ ст. почали створюватися нові серії підручників, які мали ряд відмінностей. Шкільний підручник виступав уже не єдиним засобом навчання, оскільки стали запроваджуватися цілі навчально-методичні комплекти (НМК), що було, на нашу думку, головною особливістю організації змісту тогочасної іншомовної освіти. До складу такого комплекту входили підручник, книга для вчителя, грамплатівки, наочні посібники. Ще однією не менш важливою особливістю була орієнтація всіх підручників на розвиток усного мовлення учнів як практичної (комунікативної) мети іншомовної освіти.

Черговою віхою у розвитку шкільної освіти стала постанова ЦК КППС і РМ СРСР від 10 листопада 1966 р. «Про заходи дальшого вдосконалення роботи середньої загальноосвітньої школи». Відповідно до цієї постанови найважливішим завданням у галузі народної освіти стало забезпечення до 1970 р. у країні загальної обов'язкової середньої освіти для підростаючого покоління. Також визначалися завдання щодо приведення змісту освіти у відповідність із вимогами розвитку науки, техніки і культури та вводилися в зв'язку з цим у старших класах факультативні заняття за вибором учнів.

Введення факультативних занять, покликаних розвивати нахили та здібності учнів, на перший погляд, поліпшувало можливості іншомовної освіти, оскільки могло збільшити для бажаючих кількість годин у старших класах, а отже, створити кращі умови для практичного оволодіння іноземною мовою.

Радянський дидакт І. Зверев, досліджуючи зміст освіти загалом і проблему факультативних занять зокрема, виділив причини слабкого поширення цих занять з іноземних мов (Зверев, 1971). Насамперед учений наголошував на їхній недостатній перспективності. Факультативні заняття з іноземної мови не допомагали при вступі у виші та могли лише незначною мірою збільшити шанс вступу на факультети іноземних мов, оскільки основний контингент абітурієнтів цих вишів ішов із великої кількості шкіл із викладанням низки предметів іноземною мовою. У цьому зв'язку О. Миролубов зауважує, що такі заняття «не сприяли профорієнтації на практичну діяльність після школи, тому що потреби в кадрах, які б володіли іноземною мовою, в той період були невеликими» (Миролубов, 2002: 275).

Другу причину слабкого поширення факультативних занять з іноземної мови І. Зверев вбачав у тому, що ці заняття будувалися головним чином

на навчанні читання і не могли привернути увагу учнів, оскільки мали низький пізнавальний ефект. Це пояснювалося тим, що одержання з іншомовної літератури інформації, яка б серйозно підвищувала знання школяра з основ наук, було мало-ймовірним через обмеженість навчального часу.

Щодо третьої причини, то в ряді середніх шкіл директори використовували час, відведений на навчальні предмети за вибором, для додаткових занять із математики, російської мови, якщо спостерігалось відставання учнів із цих предметів, бо вони тоді були основними.

Четверта причина полягала в нестачі досвідчених кваліфікованих учителів.

Таким чином, факультативи з іноземних мов до початку 70-х рр. ХХ ст. не були достатньо поширені.

Усе вищесказане дозволяє зробити загальний висновок, що, незважаючи на ряд заходів, які приймалися з метою поліпшення вивчення іноземних мов і досягнення поставлених цілей навчання, становище цих мов залишалось протягом 1960-х рр. досить складним, а це не сприяло підвищенню якості підготовки школярів.

Стан іншомовної освіти у 70-ті рр. ХХ ст. по суті не змінився порівняно з кінцем 60-х рр. Прийняті у 1971 р. програми з іноземних мов для середніх шкіл переважно повторювали цільові установки попередніх років. Так, викладання іноземних мов у середній школі переслідувало насамперед практичні цілі, які полягали у вдосконаленні та розвитку умінь і навичок усного мовлення учнів, навчання їх читання з повним розумінням нескладних текстів із науково-популярної, суспільно-політичної та художньої літератури. Завдання стосовно усного мовлення ускладнювались й охоплювали не лише говоріння, а й аудіювання.

Тематика для розвитку усного мовлення і читання в середній ланці школи майже повністю була побудована на основі радянської дійсності, з низьким вмістом лінгвокраїнознавчого компонента. У старших класах тематика була більш складною і стосувалась життя молоді, відомостей про спорт, науку, мистецтво і літературу не тільки нашої країни, а й зарубіжних країн. Тому можна стверджувати, що прагнення розвивати мовленнєву діяльність переважно на базі тематики, що описувала радянську дійсність, почало долатися, а ознайомлення з країною, мова якої вивчається, стало поступово поширюватися. Загалом програма з іноземних мов (1971) містила значний країнознавчий потенціал, а це було результатом розпочатої в 70-х рр. активізації уваги до формування в учнів культурознавчих знань при вивченні іноземної мови.

На початку 1970-х рр. тривало видання розпочатих російськими авторами у 60-х рр. серій підручників, покликаних сприяти кращому оволодінню учнями спілкуванням, яке виконувало роль практичної (комунікативної) мети навчання іноземних мов. Варто наголосити, що відбулася зміна практичної мети на «комунікативну», яка відображала тенденцію до розуміння й використання іноземної мови як засобу комунікації (спілкування), а не просто монологічного мовлення.

На виконання рішення колегії МО СРСР від 7 березня 1974 р. «Про поліпшення викладання іноземних мов у загальноосвітніх школах» Міністерство освіти УРСР видало аналогічний наказ від 5 травня 1974 р., запропонувавши ряд заходів для подальшого вдосконалення системи іншомовної освіти загалом і створення більш сприятливих умов для практичного оволодіння іноземними мовами зокрема. Розглянемо деякі з них: вивчити питання можливості організації шкіл із викладанням низки предметів іспанською, італійською, китайською, арабською та іншими мовами та відповідні пропозиції надіслати МО УРСР до 15 жовтня 1974 р.; до 1 грудня 1974 р. опрацювати рекомендації по використанню у школах УРСР чинних російських підручників з англійської, французької, німецької й іспанської мов видавництва «Просвещение»; прискорити розробку НМК з іноземних мов для VI–X класів загальноосвітніх шкіл; до 15 вересня 1974 р. завершити підготовку НМК з англійської, французької і німецької мов для V класів (Збірник наказів, 1974: 15–17).

На основі усього висловленого можемо зробити висновок, що основна увага школи зосереджувалась саме на досягненні практичної цілі навчання іноземних мов. У гонитві за практичними результатами у сфері викладання цих мов освітнє, розвивальне і виховне значення процесу навчання іноземних мов не отримувало належної уваги.

Слід зазначити, що на початку 1980-х рр. продовжувалось поширення розробленої в 60-х рр. ідеї розвивального аспекту навчання. Важливість цілеспрямованого розвитку учнів під час вивчення іноземної мови конкретно виразилась в тому, що вже у програмі з іноземних мов 1983 р., поряд із виховною й освітньою цілями, вперше була визначена і розвивальна. У цій програмі говорилося: «Навчання іноземних мов <...> передбачає комплексну реалізацію практичної, загальноосвітньої, виховної і розвивальної цілей. Загальноосвітня, виховна і розвивальна цілі досягаються у процесі практичного оволодіння іноземною мовою» (Програми, 1983: 3).

З 1984 р., на тлі вагомих соціальних зрушень, почали говорити про нагальність реформи загальноосвітньої та професійної школи, яка мала подолати наявні недоліки в системі освіти загалом і змісті та методах навчання і виховання зокрема. У сфері іншомовної освіти у зв'язку з цим розпочалися палкі дискусії про подальші перспективи викладання іноземних мов у школі у світлі реформи системи народної освіти і загального прагнення громадськості до демократизації та гуманізації суспільства.

Тоді лабораторією іноземних мов УНДПУ під керівництвом В. Плахотника розпочалася розробка концепції навчання іноземних мов. А з 1983 р. у світ почали виходити перші експериментальні навчальні посібники для загальноосвітніх шкіл з іноземних мов.

Висновки. Підсумовуючи результати розвитку змісту загальної середньої освіти загалом та іншомовної освіти зокрема за період 1956–1984 рр., відзначимо такі особливості: посилення політехнічного характеру навчання; офіційне закріплення курсу на практичне вивчення

іноземних мов (1961); зосередження уваги на розвитку навичок усного мовлення як основної (практичної, комунікативної) мети навчання іноземних мов; розширення мережі шкіл із викладанням низки предметів іноземною мовою; заохочення раннього вивчення іноземної мови; поділ класів загальноосвітніх шкіл на підгрупи; широке запровадження технічних засобів у навчання учнів іноземних мов; удосконалення шкільних підручників у напрямі розробки серій НМК, зорієнтованих на навчання усного мовлення; введення факультативних занять з іноземних мов; спрямування виховної мети на формування в учнів комуністичної моральності; розробка розвивального аспекту навчання іноземних мов; приведення змісту освіти у відповідність до вимог розвитку науки, техніки та культури; початок самостійної розробки питань методики навчання іноземних мов в УРСР.

Ці зміни мали значний вплив на формулювання цільового компонента навчання іноземних мов, зумовлювали його уточнення і розширення, а також створили основу для подальшого його вдосконалення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сухомлинська О. До питання про розвиток змісту загальної середньої освіти. *Шлях освіти*. 2004. № 3. С. 39–43.
2. Програми з іноземних мов для восьмирічних та середніх загальноосвітніх трудових політехнічних шкіл з виробничим навчанням на 1960/61 навчальний рік. V–X класи. Київ : Радянська школа, 1960. 67 с.
3. Про поліпшення вивчення іноземних мов у школах і педагогічних навчальних закладах УРСР. Наказ № 172 від 5 серпня 1961 р. *Збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти Української РСР*. 1961. № 16. С. 10–17.
4. Краевский В. В., Миролюбов А. А. Воспитание учащихся в процессе обучения иностранному языку. *Иностранные языки в школе*. 1961. № 6. С. 17–26.
5. Зверев И. Д. Проблемы факультативных занятий в средней школе. *Советская педагогика*. 1971. № 4. С. 43–49.
6. Миролюбов А. А. История отечественной методики обучения иностранным языкам. Москва : СТУПЕНИ, ИНФРА-М, 2002. 448 с.
7. Про поліпшення викладання іноземних мов у загальноосвітніх школах. Наказ № 127 від 5 травня 1974 р. *Збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти Української РСР*. 1974. № 11. С. 14–17.
8. Программы средней общеобразовательной школы с преподаванием ряда предметов на иностранном языке. Київ : Радянська школа, 1983. 64 с.

REFERENCES

1. Sukhomlynska O. Do pytannia pro rozvytok zmistu zahalnoi serednoi osvity [To the Problem of the Development of the General Secondary Education Contents]. *Shliakh osvity [The Way of Education]*. 2004. № 3. pp. 39–43 [in Ukrainian].
2. Prohramy z inozemnykh mov dlia vosmyrichnykh ta serednykh zahalnoosvitnykh trudovykh politekhnichnykh shkil z vyrobnychym navchanniam na 1960/61 navchalnyi rik. V–X klasy [Foreign Language Curricula for Eight-Year and Secondary Labor Polytechnic Schools with Industrial Training for the 1960/61 School Year. V–X Forms]. Kyiv: Radianska shkola, 1960. 67 p. [in Ukrainian].
3. Pro polipshennia vyvchennia inozemnykh mov u shkolakh i pedahohichnykh navchalnykh zakladakh URSR. Nakaz № 172 vid 5 serpnia 1961 r. [As to the Improvement of Studying Foreign Languages at Schools and Pedagogical Educational Institutions of the Ukrainian SSR. Decree № 172 of August, 5, 1961]. *Zbirnyk nakaziv ta instruktiv Ministerstva osvity Ukrainskoi RSR [Collected Orders and Instructions of the Ministry of Education of Ukrainian SSR]*. 1961. № 16. pp. 10–17 [in Ukrainian].
4. Kraevskiy V. V., Miroljubov A. A. Vospitanie uchashchikhsia v protsesse obuchenia inostrannomu yazyku [Educating Students in the Process of Teaching Foreign Language]. *Inostrannye yazyki v shkole [Foreign Languages at School]*. 1961. № 6. pp. 17–26 [in Russian].
5. Zverev I. D. Problemy fakultativnykh zaniatii v srednei shkole [Problems of Elective Studies at Secondary School]. *Sovetskaia pedahohika [Soviet Pedagogics]*. 1971. № 4. pp. 43–49 [in Russian].

-
6. Mirolubov A. A. Istoriiia otechestvennoi metodiki obucheniia inostrannym yazykam [The history of Domestic Methodology of Teaching Foreign Languages]. Moskva: STUPENI, INFRA-M, 2002. 448 p. [in Russian].
 7. Pro polipshennia vykladannia inozemnykh mov u zahalnoosvitnikh shkolakh. Nakaz № 127 vid 5 travnia 1974 r. [As to the Improvement of Teaching Foreign Languages at Secondary Schools. Decree № 127 of May, 5, 1974]. *Zbirnyk nakaziv ta instruksii Ministerstva osvity Ukrainskoi RSR [Collected Orders and Instructions of the Ministry of Education of Ukrainian SSR]*. 1974. № 11. pp. 14–17 [in Ukrainian].
 8. Prohammy srednei obshcheobrazovatelnoi shkoly s prepodavaniem riada predmetov na inostrannom yazyke [The Curricula of Secondary School with Teaching Some Subjects in English]. Kyiv: Radianska shkola, 1983. 64 p. [in Russian].